

УДК 069:745.52(477.87)

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2026.02.064>

ГАЛ ОДЕЛ

докторка філософії в галузі «гуманітарні науки», доцентка кафедри філології Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II (Берегово, Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2032-709X>

GAL ADEL

a Ph.D. in Humanities, an associate professor at the Philology Department of Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University (Berehovo, Ukraine).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2032-709X>

Бібліографічний опис:

Гал, О. (2026) Світ ткацтва. Музей текстилю імені Каталін Полоні Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II. *Народна творчість та етнологія*, 2 (410), 64–75.

Gal, A. (2026) The World of Weaving. Katalin Polónyi Textile Museum of Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University. *Folk Art and Ethnology*, 2 (410), 64–75.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2026. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

СВІТ ТКАЦТВА. МУЗЕЙ ТЕКСТИЛЮ ІМЕНІ КАТАЛІН ПОЛОНІ ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ II

Анотація / Abstract

Стаття присвячена представленню Музею текстилю імені Каталін Полоні Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II як однієї з провідних установ зі збереження та популяризації традиційного ткацтва й вишивки Закарпаття. **Метою дослідження** є комплексна характеристика музейної колекції з особливим акцентом на найтиповіших мотивах берегівських тканих і шитих виробів, а також з'ясування того, як зібрання сприяє збереженню культурної спадщини Закарпатського регіону.

У роботі висвітлено історію створення Музею, відкритого 2008 року на основі приватної колекції заслуженої майстрині народної творчості Каталін Полоні. Розглянуто її роль у відродженні традицій берегівського ткацтва, організації кустарного виробництва, запровадженні шкільного навчання ткацтва, а також у формуванні колекції, що нині налічує 545 інвентарних одиниць і постійно поповнюється. Особливістю експозиції є те, що вона демонструє не лише готові текстильні вироби – скатертини, настільники, кумівські хустки, весільні рушники, крижма, фартухи та елементи народного одягу, – а й повний процес обробки конопель і льону від прядіння до ткацтва, репрезентуючи відповідні знаряддя праці. Три великі зали Музею (експозиційна зала, фондосховище та зала, присвячена знаряддям прядіння і ткацтва) забезпечують цілісність і наочність виставки.

Окремий розділ цієї студії присвячено орнаментіці берегівських вишивок і тканин. Серед найпоширеніших мотивів – дерево життя, парні птахи, рослинні композиції (тюльпан, гвоздика, виноград, дубове листя), гербові орна-

менти, а також локальний мотив «вовчих слідів». У статті підкреслено естетичне й символічне значення цих оздоб, а також переплетення християнських і народних мотивів.

Особливу увагу приділено аналізу окремих зразків народного вбрання, зокрема великодобронського строю, елементи якого мають понадстолітню історію. Чоловічі фартухи та жіночий жалобний одяг є унікальними для регіону.

Дослідження доводить, що Музей є не лише сховищем матеріальних пам'яток, а й дієвим культурно-освітнім центром, який через експозиційну діяльність, фахові заходи та просвітницьку роботу сприяє збереженню багатонаціональної культурної ідентичності Закарпаття та передаванню традиційних ремесел прийдешнім поколінням.

Ключові слова: музей, музей текстилю, берегівське ткацтво, національний костюм, народна культура, традиція.

The article is dedicated to the presentation of the Katalin Polónyi Textile Museum at the Ferenc Rákóczi Transcarpathian Hungarian University as one of the leading institutions for the preservation and promotion of traditional weaving and embroidery in Transcarpathia. *The study is aimed at* providing a comprehensive description of the museum collection with a particular focus on the most typical motifs of woven and sewn textiles from the Berehove region, as well as at exploring the collection contributing to the preservation of the cultural heritage of the Transcarpathian region.

The history of the museum, opened in 2008 based on the private collection of the Honored Folk Artist of Ukraine Katalin Polónyi, is described in the work. Her significance in reviving the Berehove region weaving traditions, organizing handicraft production, introducing weaving education in schools, and developing a collection that currently comprises 545 inventory items and continues to grow, is considered. A distinctive feature of the exhibition is that it presents finished textile products – tablecloths, napkins, wedding towels, christening cloths, aprons, and folk clothing items – as well as the complete process of hemp and flax processing, from spinning to weaving, including the required tools. The museum's three main halls (the exhibition hall, storage, and the hall dedicated to spinning and weaving tools) ensure a coherent and visually clear presentation.

A separate section of this study is dedicated to the ornamentation of Berehove embroidery and textiles. The most common motifs include the tree of life, paired birds, plant compositions (tulip, carnation, grape, oak leaf), heraldic designs, and the local “wolf paw” motif. The aesthetic and symbolic significance of these decorations, as well as the interlacing of Christian and folk motifs, are emphasized in the article.

Special attention is paid to the analysis of individual samples of folk clothing, in particular the attire from Velyka Dobron, which elements have a history of over a century. Men's aprons and women's mourning clothes are unique for the region.

It is proved in the study that the museum is not merely a repository of material artifacts, but a living cultural and educational center. It contributes to the preservation of Transcarpathian multinational cultural identity and the transfer of traditional crafts to future generations through the exhibitions, professional events, and educational activities.

Keywords: museum, textile museum, Berehovo weaving, national costume, folk culture, tradition.

Вступ. Вироби з текстилю можна розглядати як частину культурної спадщини народу. Вони відображають ідентичність, стиль та повсякденне життя спільноти, включно з домотканим одягом і домашньою тканиною. До кінця XIX ст. у виробництві домінували міцні, саморобні матеріали, а багатство мотивів різнилося за регіонами. Директор Закарпатського музею народної архітектури та побуту проф. Василь Коцан вважає, що ці текстильні вироби свідчать про взаємозв'язок між етнічними спільнотами регіону (угорців, русинів, гуцулів) [2, с. 350]. Нині матеріал зберігають радше як святковий одяг чи частину традиції. У наші дні окремі осередки займаються збиранням та презентацією тканини.

Завдання статті – презентувати одну з найбагатших колекцій тканин на Закарпатті,

що зберігається в Музеї текстилю імені Каталін Полоні. Заклад працює від 2008 року як постійна експозиція Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II. Це багате зібрання, що охоплює 545 інвентарних одиниць та постійно розширювану експозицію, подає барвисту картину світу текстилю не лише Берегівського району, а й усієї Закарпатської області. Окрім презентації домашніх матеріальних виробів, тут також представлено народне вбрання закарпатських етносів – угорців та українців-русинів.

Під час презентації окремих виробів і мотивів ми спираємося на дослідження етнографів Барнабаша та Маргіт Кейс [7; 8]. Особливістю музейних фондів є те, що вони не лише демонструють відвідувачам готові

вироби, а й унаочнюють весь процес виробництва. На виставці розміщено також зняття праці, необхідні для обробки конопель та льону – від прядіння до ткацтва. Одним із найцінніших елементів виставки є ткацький верстат (кросна), на якому можна працювати й сьогодні, завдяки чому відвідувачі можуть отримати уявлення про складну технологією процесу ткацтва, що робить традиції закарпатських народних ремесел живими та непідвладними часу. У цій роботі під час презентації музейного матеріалу дотримано етнографічну систему критеріїв, розроблену В. Коцаном, яка наголошує на важливості виробничого процесу та використаного знаряддя [1].

На Закарпатті чимало музеїв та колекцій володіють значними зібраннями й провадять важливу діяльність, проте в межах цієї статті ми не ставимо за мету їхньої детальний розгляд чи проведення паралелей.

Мета роботи – охарактеризувати музейний матеріал, висвітлюючи насамперед найтипівіші мотиви берегівських тканих і шитих виробів, а також багате наповнення колекції.

Виклад основної частини. У 2008 році в приміщенні Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II (раніше – Інституту) відкрилася постійна експозиція, метою якої було збереження та презентація закарпатського народного мистецтва – ткацтва із с. Великі Береги (угор. Nagyberég). Установа репрезентує матеріальні артефакти традиційної культури Закарпаття, прагнучи зробити їх доступними для широкого загалу. На виставці представлено вироби, виконані різними техніками, а також необхідні для їх виготовлення знаряддя. Відвідувачі також мають змогу попрацювати на ткацькому верстаті, установленому у виставковій залі, та ознайомитися з багатством взірців регіону.

Виставкова зала названа на честь Каталін Полоні, яка передала свої експонати Університету. Виставка стала можливою завдяки її підтримці.

Засновниця Музею. Заслужена майстриня народної творчості Каталін Полоні народилася 6 травня 1922 року в м. Берегові. У 1941 році закінчила Берегівську державну гімназію, а потім упродовж двох років навчалася в Будапештському інституті фізичної культури. Повернулася додому в час, коли кордони з Угорщиною було закрито. Після цього працювала в соціальному відділі Берегівського району (нині – Територіальний центр соціального обслуговування).

У 1948 році вона вийшла заміж за агронома Тібора Антоніка, з яким переїхала до с. Великі Береги, де викладала гімнастику та рукоділля в місцевій школі. Вона зацікавилася тканими й шитими взірцями текстилю сільських жінок і почала збирати різноманітні зразки та пов'язані з ними історії.

У 1958 році Каталін Полоні організувала в колгоспі осередок кустарного промислу з ткання та шиття. У 1960–1970-х роках місцевий колгосп був одним із найуспішніших господарств Закарпаття. Голова колгоспу Тібор Антонік приділяв велику увагу розвитку кустарного промислу, який також практикували у Великих Берегах, Новому Селі (угор. Beregújfalu) та Кідьоші. У ткацькій групі, що її очолювала Каталін, тридцять жінок із названих трьох сіл ткали та приблизно шістьдесят виготовляли вишивки хрестиком, які швидко стали популярними й затребуваними не лише на Закарпатті, а й у багатьох країнах світу. Вони надавали свої чудові ткани та вишиті вироби для загального огляду в Угорщині, Болгарії, Румунії та Німеччині. Протягом 1967–1974 років у Великій Доброні діяла ткацька група з 54 осіб під керівництвом К. Полоні. Вона також працювала в Художньому фонді Ужгорода. Тканини й вишивки з Берегів неодноразово отримували головні нагороди з прикладного мистецтва на Всеукраїнських економічних виставках.

Каталін Полоні найбільше займалася виготовленням та збиранням великоберезького ткацтва, тому частково завдяки їй ці вироби стали відомими. Хоча ткани вироби

створювали на всій території Закарпаття, і сьогодні їх ще можна знайти в багатьох місцевостях, Каталін Полоні все таки виділила саме ці вироби. До її заслуг належить і те, що вона першою на Закарпатті домоглася, аби в школі у Великих Берегах запровадили навчання ткацтва та прядіння [10, с. 9]. Однак це не були лише рутинні шкільні заняття, адже учні отримували сертифікати, тож, закінчуючи школу, вони вже мали професію. У березькій школі й тепер відбуваються за розкладом уроки з ткацтва.

К. Полоні планувала і створювала вбрання та реквізити для Заслуженого академічного закарпатського народного хору й багатьох народних танцювальних колективів. За заслуги у відродженні та розвитку традиційних народних промыслів, розробку унікальних орнаментальних мотивів видатна майстриня березької вишивки й ткацтва у 1982 році була удостоєна високих нагород (золотої та срібної медалей на виставках народного господарства). 12 грудня 2022 року вона померла на 101-му році життя в м. Кішварді.

Колекція Музею. Музей текстилю Каталін Полоні є однією з найцінніших тканинних колекцій Закарпаття. У ньому зберігаються окремі предмети угорського та русинського народного одягу з нашого регіону, різноманітні зразки вбрання та домашніх рукоділних виробів, а також знаряддя для їх виготовлення. Його зібрання нині містить шиті, вишиті предмети; тут представлено майже весь асортимент текстилю, що трапляється в селянській культурі – від хусток нареченого, хусток для перенесення їжі, фартухів, скатертин, торбинок (тобто майже все) аж до декоративних подушок. Однак тут наявна й міська культура. Наприклад, одним із предметів гордості Музею є комплект для немовляти, подарований Каталін Полоні, який повністю складається з вишитих вручну речей.

Власне Музей займає три зали. Найважливішою частиною виставкової зали є *експозиційна*, під однією зі стін якої у вітринах

представлено найхарактерніші для регіону тканини та мотиви їх декорування, що наочно демонструють різноманіття кольорової палітри. У дев'яти низьких скляних вітринах уміщено близько 40 видів тканин. Окрім уже згаданого комплекту для немовляти, тут також бачимо маленькі скатертини, серветки, декоративні хустки, наволочки. Серед вітрин виокремлено експозицію із с. Велика Добронь, де представлено два чоловічі фартухи, одне крижмо та дві хустки весільних дружбів. В одному з кутків виставкової зали розміщено меблі колишньої парадної кімнати селянського будинку. Високе ліжко, комод, стіл зі стільцями також є артефактами з минулого століття.

У залі відвідувачі можуть побачити низку закарпатських народних костюмів. Першим представлений сценічний костюм із Великих Берегів, у створенні якого, зокрема тканого фартуха й парти¹, а також спідниці й блузки, велику роль відіграла Каталін Полоні. Виготовлений нею одяг донині відомий як «березький костюм». Ряд одягу доповнює оригінальне весільне вбрання з 1958 року, отримане із с. Дерцен. До нього на основі старої фотографії було виготовлено нову парту. Виставлене поряд з фотознімком, воно достовірно відображає весільний одяг 1950-х років. Експозицію, що демонструє парадну кімнату, прикрашають три зразки одягу із с. Велика Добронь. Тут можна побачити жалобне вбрання літніх людей, а також чоловічий і жіночий одяг.

Карпати – багатонаціональний регіон. Спільне проживання різних етносів спричинило змішання культур. Взаємодія збагатила, а часто й поєднала духовну та матеріальну культуру. Усе це добре видно на прикладі одягу. Українські національні костюми, виставлені в Музеї (гуцульські, лемківські, бойківські та долинянські), мають на меті продемонструвати це барвисте поєднання.

Значна частина колекції Музею міститься в сховищі. Вироби з текстилю та одяг є, мабуть, найвразливішими експонатами музеїв. Вони

легко піддаються псуванню, тому їх зберігання вимагає відповідних умов [12, с. 58]. Більшість пошкоджень одягу та матеріальних виробів трапляється через неправильне поводження з ними. Тому важливо, щоб предмети зберігалися відповідно до вимог. Значна частина зібрання Музею Полоні, розміщена в захищених від сонця та світла зачинених шафах, налічує сотні текстильних виробів, згрупованих за техніками шиття та вишивки. В окремих шафах зберігають більші вироби, скатертини. Особливо розміщено вироби з візерунками, вишиті хрестиком або плоским стібком, виготовлені технікою підрахунку ниток. В окремій шафі зберігають так звані калотські² хустки, прикрашені вишивкою. Нарешті, в окремій шафі виставлені тканини, якими послуговувалися на кухні та в господарстві, такі як кухонні рушники, рушники-хустки, торбинки та невеликі мішечки тощо.

Третя (велика) зала Музею присвячена необхідним для виготовлення тканин та полотна знаряддям. Увесь процес виробництва ілюструють такі потрібні для обробки та переробки конопель знаряддя, як терлиця, залізний чесальний гребінь, прядка, сівалка і ткацький верстат. Швейні машини представлені на виставці як інструменти для виготовлення одягу.

У великій залі організують невеликі тимчасові виставки. Наразі тут можна побачити виставку, присвячену предметам догляду за немовлятами та маленькими дітьми. Це, зокрема, одяг, тканини та речі для немовлят.

Музей текстилю імені Каталін Полоні має у своєму розпорядженні 545 інвентарних одиниць. Більшість предметів надійшли як дарунки, а деякі експонати були придбані установою. Розширення експозиції триває.

Види тканих виробів. Музей текстилю імені Каталін Полоні нараховує чимало видів тканих виробів. Найбільш характерними й численними є «кумівські» хустки, декоративні хустки, рушники, весільні, великодні хустки та скатертини.

«Кумівські» хустки є найархаїчнішими за формою та оздобленням. У них загор-

тали страви, що їх родичі й знайомі приносили породіллям [11, с. 46–48]. Для них характерна вишивка у вигляді візерунків з гілок і кущів, розташованих симетрично або асиметрично (у чотирьох кутах скатертини, по середній боковій лінії та в центрі скатертини). Популярним був візерунок із птахами на кущах. Крім того, часто трапляються «кумівські» хустки, декоровані гілками та квітами [2]. У Музеї зберігається шість таких хусток.

Оригінальними виробами з кола декоративних предметів є *пасхальні покривала*. Зранку на Великдень католики накривали пасхальною скатертиною кошик з освяченою їжею. На пасхальній серветці, крім візерунка, є символи Страсної п'ятниці та Великодня, а також часто написи, що їх виражають. У Музеї зберігається чотири пасхальні серветки.

Найціннішими й найшатнішими текстильними виробами в домашньому господарстві були *скатертини*. Їх найчастіше виготовляли з двох частин, щоб вони були достатньо широкими. Зазвичай скатертини просто зшивали посередині, а іноді пришивали мереживо для оздоблення. Частіше вживані скатертини мали вишиті або призібрані смужки лише на двох кінцях. Але для урочистих випадків майже в кожному будинку була скатертина зі смужками по всьому периметру. Якщо вишивка на предметі була круговою, то й бахрома також ішла по колу. Вишивка була переважно синьо-червоного кольору. Зазвичай практикували облямовувати скатертини смужками з двох кінців, а по краях вишивати. У Музеї Полоні представлено 54 скатертини.

У зібранні переважають *декоративні хустки* та *хустки для дружби*. Декоративні хустки – це пишно прикрашені, вишиті, зазвичай прямокутні ткани полотна, якими у святкові дні чепурили кімнати. Нижню частину раніше оздоблювали в'язаною бхромою, пізніше – власноруч вишитим або купленим мереживом [9, с. 231]. Це полотно не використовували в господарстві. Воно

Експозиція Музею текстилю імені Каталін Полоні Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II. Світлина Гал Одел

Зразки традиційного народного одягу в Музеї текстилю імені Каталін Полоні. Світлина Гал Одел

Чоловічий фартух (шурц) із с. Велика Добронь
Ужгородського р-ну Закарпатської обл.
Музей текстилю імені Каталін Полоні
(інвентарний номер А-065).
Світлина Гал Одел

Похоронне покривало для дзеркала
із с. Ботрагі. 1936 р.
Музей текстилю імені Каталін Полоні
(інвентарний номер Т-105).
Світлина Гал Одел

Скатертину з узором «вовчий слід» із с. Берегуйфалу Берегівського р-ну
Закарпатської обл., виготовлена близько 1962–1965 рр. Музей текстилю імені Каталін Полоні
(інвентарний номер А-022). Світлина Гал Одел

служувало виключно прикрасою для кімнати. Декоративні хустки вішали на цвях, забитий у двері. Хустка для дружби також схожа на декоративну. Її ще називають «довгим весільним рушником» [9, с. 232]. Ці вироби мають вигляд довгих вузьких хусток, обидва кінці яких рясно прикрашені вишивкою. Їх використовували на весіллях. Як обов'язкову частину приданого, їх виготовляли перед одруженням дівчини до дня весілля. У фондах Музею є чимало таких виробів. Загалом тут зберігається 65 весільних і 66 декоративних хусток.

Специфічні вироби. Одними з найцінніших експонатів Музею вважаємо два вишиті чоловічі *фартухи* з Великої Доброни, що датуються початком ХХ ст., про які вже згадувалося вище. Ці предмети одягу були виготовлені в 1908 і 1906 роках. В угорській селянській культурі чоловічі *фартухи* вишивали лише в поселеннях матьо і палочів³. Однак ми знаємо, що Велика Доброна є палочьким поселенням, тому тут, природно, носили багато вишиті *фартухи*, що їх молоді хлопці вдягали під час урочистих подій, у церкві. Ці одягові вироби важливо виокремити, адже цей довгий вузький *фартух* був частиною святкового вбрання чоловіків [8, с. 20–22].

Власну специфіку має *жалобний одяг* з Великої Доброни [8, с. 20–24]. Цінність виставкового експоната підкреслює те, що цей специфічний стрій походить з Великої Доброни початку ХХ ст. Убрання мешканців цього населеного пункту відображає оригінальні смаки селян [8, с. 19]. Автентичний одяг складається з верхньої спідниці (т. зв. пальто), *фартуха* та блузи (уйош) з відповідною накидкою на плечі (шарф).

Автентичним також є виріб із Великих Берегів, виготовлений у 1910 році, так зване крижмо, що його готували до хрещення дитини й уважали ефективним засобом проти пристриту [3]. Крижмо використовували винятково під час важливих сімейних свят, натомість бачимо, що виставлений зразок вживали доволі часто. Крижмом накри-

вали конверт для немовляти не лише у свята, але й у будні. Крижмо з колекції Музею текстилю імені Каталін Полоні виготовлене з домашнього полотна, а техніка виробу – традиційна вишивка хрестиком (червоно-синя кольорова гама). Його особливістю є те, що воно по колу облямоване бахромою.

У похоронних звичаях до обов'язків, пов'язаних із померлим, належить завішування дзеркала після настання смерті. Гадають, що померлий повернеться й не зможе спочивати, якщо душа, що вийшла з тіла, побачить себе у дзеркалі [6, с. 84]. *Похоронна хустка для дзеркала*, як і інші похоронні тканини, зазвичай була в кожній родині. Часто дзеркала в будинку просто завішували білою тканиною. У Музеї текстилю імені Каталін Полоні зберігається вишита хрестиком хустка 1936 року з таким написом:

1936

Isten veled.

Ami voltam vagytok ti.

Ami vagyok lesztek ti.

Ti réátok is a sir vár.

Ha a vég órátok le jár.

Míg éltek úgy éljete.

Hogy jó véget érjete.

1936

Бог з тобою.

Те, чим я був, ви є.

Те, чим я є, ви будете.

Вас теж чекає могила.

Коли настане ваша остання година.

Поки ви живі, живіть так,

щоб добре закінчити.

Мотиви. Основною метою зібрання є якнайповніше представлення тканин та вишивок хрестиком із Великих Берегів, тим паче, що у 2022 році ці вишивки також увійшли до *Колекції Гунгарікум*, що репрезентує найприкметніші риси угорської культури. Великоберезьке вишивання бере свій початок у 1930-х роках [7]. У книзі рукоділля Марії Форіш «Берегівські орнаменти» трапляються численні взори, що є

типовими мотивами цих текстильних виробів [4]. Це, наприклад, орнаменти з гвоздиками, тюльпанами, «вовчими слідами», виноградом, дубовим листям, маком, гранатами тощо. Мотиви вишивали хрестиком або ткали на полотні як вибрані орнаменти. Серед експонатів Музею найбільше саме таких виробів.

Як відомо, ткані вироби мали насамперед практичне призначення. Прикраси на них часто виконували лише естетичну функцію, хоча їх символічне значення також не можна недооцінювати.

Роль текстильних виробів у народній культурі Угорщини набагато більша, ніж у країнах, що лежать на захід від неї, а вживані для оздоблення методи, орнаменти та кольори також мають значні відмінності в Карпатському басейні. Між узорами не було функціональних відмінностей. Той самий мотив із розмарином є на траурному покривалі-ковдрі й водночас на святкових скатертинах або хустках кумів. Одна група мотивів може зводитися до цілковито архаїчного способу зображення, однак є і нові взірці.

Найдавнішим поширеним узором вишивання є *дерево життя*, яке з часом зазнало чималих змін, однак загалом зберегло свою давню структуру. Крім естетичного, дерево життя має також символічне значення. Воно зображує прагнення людини до безсмертя й водночас є втіленням плодючості. Подібне значення має і пов'язана з ним пара птахів. У народних уявленнях дерево життя слугує для зображення кохання та родючості [2, с. 349].

Зображення людини відомі з давніх часів у всьому світі. Вони повсюдно постають як декоративний мотив. У народному мистецтві Великих Берегів вони відомі як лялькові орнаменти. У місцевих народних віруваннях лялькам приписують магічну силу (на ляльку переносять хворобу дитини), і таким чином вишикувані в одному ряду ляльки з деревами життя поміж ними тільки підсилюють цей ефект.

Серед орнаментів можна знайти і *християнські символи*. Часто вони вбудовані в давню хвилясту структуру. Іноді це гроно винограду або колос, іноді хрест. Ці зображення можна знайти в багатьох місцях на території Карпат.

Традиційні великоберезькі вишивальні візерунки мають характерну асиметричність. До них належать *гранатове дерево, спіралеподібні композиції, квітучі куці* тощо.

Гербові візерунки часто прикрашали кінці невеликих хустинок. Вони утворюють замкнуті мотиви. У центрі орнаменту зображено подібну до лілії стилізовану квітку. Верхівку замкнутого мотиву завершує корона, на вершині якої зображено птаха, схожого на фазана. З обох боків візерць обрамлюють квіткові композиції.

На вишивках бачимо і зразки *класичного стилю*, оскільки на великоберезькі мотиви також вплинув класицизм. До таких належать орнаменти з дубовим листям, жолудями та конюшиною. Їх використовували для прикрашання більш вишуканих полотен.

У зібранні можна побачити й відомий орнамент із *відбитками вовчих лап*, наприклад, на маленькій подушці з Великих Берегів, також авторства Каталіни Полоні. Місцева легенда пояснює походження цього узору так: жінка, яка ткала біля лампи, почула гавкіт собак, вибігла на вулицю й побачила, як сторожові собаки б'ються з вовком, що спустився з гір під покровом темряви. Після того, як собаки прогнали звіра, жінка побачила на снігу криваві сліди від лап пораненого вовка. Під впливом цієї події перед її очима постав орнамент, і вона відразу ж його виткала, а згодом він став відомим.

У нашому регіоні традиційно вишивали на білому тлі червоними й синіми нитками, пізніше поширилися чорний та червоний кольори. Нині також виготовляють вишивки хрестиком і ткані вироби. У них намагаються дотримуватися оригінальної чорно-червоної або червоно-синьої кольорової гами.

Висновки. Наша репрезентація Музею імені Каталін Полоні свідчить про те, що

він є провідною установою в збереженні культурної ідентичності на Закарпатті. Першочерговим завданням заснованого 2008 року осередку є збереження та популяризація матеріальної культури Закарпаття, зокрема тканин із Великих Берегів. Саме цьому присвячена його щоденна діяльність. Музей також проводить етнографічні лекції та конференції. Відвідувачі можуть не лише оглянути експонати, а й узяти участь у музейних освітніх заходах [5, с. 89–92].

Музей текстильних виробів імені Каталін Полоні від 2024 року входить до Асоціації регіональних музеїв Угорщини (скорочена угорська аббревіатура – MVMSZ) і, згідно з класифікацією, є музеєм, що представляє суспільний інтерес. Це друга установа на Закарпатті, яка є членом цієї організації, що працює над підвищенням суспільного визнання угорської регіональної музеології, професійною модернізацією та оновленням цих музеїв і має інституційне членство. У її складі

є міські музеї обласного значення, а також районні та міські осередки, колекції, музеї поза межами країни та національні музеї.

Існування та діяльність таких установ, як Музей текстилю імені Каталін Полоні, має фундаментальне значення для збереження культурних традицій регіону. Як наголошує етнограф Василь Коцан, етнографічні музеї сьогодні – це не просто статичні зібрання предметів чи фондосховища, а динамічні центри пам'яті, які передають майбутнім поколінням матеріальні знання та естетичну спадщину місцевих громад. Тематичні виставки такого типу є особливо важливими для Закарпаття, де культурне розмаїття разом з багатогранністю світу текстилю є відбитком багатовікового співіснування різних етнічних груп. Музеї представляють давні види діяльності, такі як переробка конопель або ткацтво, як практичні процеси, що є незамінним для пізнання традиційних ремесел регіону.

Примітки

¹ Порта – головний убір незаміжніх дівчат у вигляді обтягнутого атласом обруча, прикрашеного вишивкою, бісером та стрічками.

² Калота – місцевість на території сучасної Трансильванії.

³ Матьо (матьоське населення) – це угорське населення міста Мезьокьовешд, розташованого на північному сході Угорщини. Вишивка цієї етнографічної групи має найбагатшу палітру мотивів та кольорів на угорськомовних територіях, незалежно від того, йдеться про жіночий чи про чоловічий одяг. Її використовують для прикрашання передньої частини чоловічих сорочок, манжетів, фартухів, жіночих хусток, передньої частини сорочок і манжетів. Яскраві мотиви також можна бачити на серветках, декоративних рушниках (див.: URL : https://szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=0_matyo_viselet).

Палоцька група – це угорська етнографічна спільнота, яка мешкає у Верхній Угорщині та північній частині Угорщини (головним чином у комітатах Nógrád, Heves, Borsod, Gömör) і має характерні етнографічні особливості, зокрема у вишивці, характерною рисою якої є багате використання геометричних та стилізованих квіткових мотивів, часто в яскравих кольорах (див.: URL : <https://holloko.eu/paloc-nepviselet-holloko/>).

Джерела та література

1. Король В., Коцан В. Народний одяг українців Закарпаття в обрядовій культурі та традиційних віруваннях. *Народознавчі зошити* 2021. № 3 (159). С. 555–562. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2021.03.555>.

2. Коцан В. Традиційний народний одяг ужанських долиан Закарпаття XIX – першої половини XX ст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія*. 2020. № 1 (42). С. 349–367. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(42\).2020.202816](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(42).2020.202816).

3. Csiszár Á., Felhősné C. S. A beregi népi textíliák lexikona. Debrecen : Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, 1983.
4. Fóris M. Keresztszemes kézimunkák Bereg-, Szabolcs-, Szatmár-, Ugocsa- és Zemplén-megyékben. Budapest : Exodus Kiadó, 1944.
5. Gál A. A néprajzi ismeretek átadásának lehetőségei a magyar mint idegen nyelv órákon. *Hungarológiai évkönyv*. 2021. 22. C. 89–107.
6. Gál A. “Elmúlik, Istenünk...” A temetkezés és az énekdiktálás szokása, és kéziratok emlékei az ugocsai református közösségekben. *Beregszász : II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola*, 2025.
7. Kész B. Motívumok és jelképek az ugocsai magyarság 19–20. századi népi díszítőművészetében. *Aranymadár. Tanulmányok Tánzos Vilmos tiszteletére / Jakab A. Z., Peti L. (szerk.)*. Kolozsvár : Kriza János Néprajzi Társaság, 2019. C. 305–320.
8. Kész M., Kész B. A nagydobronyi viselet jellemzése Zorkóczy Miklósné népi iparművész jegyzetében. *Beregszász : II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola*, 2021.
9. Kiss N. “Krisztus se evett kopasz asztalról, neki is megterítették”. Zalai és somogyi szőttes lakástextíliák. *Zalai Múzeum*. 2019. C. 229–250.
10. Kovács E. A beregi szőttes újjászületése. *Kárpát Infó*. 2007. Évf. 11. Sz. 38. Szeptember 19.
11. Pető L. A Komatál hagyománya Pest Megyében. *Szín*. 2019. Évf. 24. Sz. 3. Augusztus.
12. Ujvári M. Néprajzi textíliák tárolása, konzerválása és kiállítása. *ISIS. Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek / Kovács Petronella (szerk.)*. Székelyudvarhely : Haáz Rezső Múzeum, 2004. 4. C. 57–62.

References

1. KOROL, Vasył, Vasył KOTSAN. Folk Clothing of Ukrainians of Transcarpathia in Ritual Culture and Traditional Beliefs. *The Ethnology Notebooks*, 2021, no. 3 (159), pp. 555–562. DOI: <https://doi.org/10.15407/nz2021.03.555> [in Ukrainian].
2. KOTSAN, Vasył. Traditional Folk Clothes of the Uzh Valley Population of the Transcarpathian Region of the 19th – the First Half of the 20th Century. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod University*. Series: History, 2020, no. 1 (42), pp. 349–367. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(42\).2020.202816](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(42).2020.202816) [in Ukrainian].
3. CSISZÁR, Árpád, Sarolta FELHŐSNÉ CSISZÁR. *A beregi népi textíliák lexikona [The Lexicon of Berehove Folk Textiles]*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék [Department of Ethnography, Kossuth Lajos University], 1983 [in Hungarian].
4. FÓRIS, Mária. *Keresztszemes kézimunkák Bereg-, Szabolcs-, Szatmár-, Ugocsa- és Zemplén-megyékben [Cross-Stitch Embroidery in the Counties of Berehove, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa, and Zemplén]*. Budapest: Exodus Publishing House, 1944 [in Hungarian].
5. GÁL, Adél. A néprajzi ismeretek átadásának lehetőségei a magyar mint idegen nyelv órákon [Possibilities for Transferring Ethnographic Knowledge in Hungarian as a Foreign Language Classes]. *Hungarológiai évkönyv [Hungarological Yearbook]*, 2021, iss. 22, pp. 89–107 [in Hungarian].
6. GÁL, Adél. “Elmúlik, Istenünk...” A temetkezés és az énekdiktálás szokása, és kéziratok emlékei az ugocsai református közösségekben [“It Passes away, Our God...” Burial Customs and the Rite of Hymn Lining-Out, and Their Manuscript Sources in the Reformed Communities of Ugocsa]. *Beregszász: Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian University*, 2025 [in Hungarian].
7. KÉSZ, Barnabás. Motívumok és jelképek az ugocsai magyarság 19–20. századi népi díszítőművészetében [Motifs and Symbols in the Folk Decorative Art of the Ugocsa Hungarians in the 19th–20th Centuries]. In Jakab Albert ZSOLT, Peti LEHEL, eds. *Aranymadár. Tanulmányok Tánzos Vilmos tiszteletére [Golden Bird. Studies in Honor of Vilmos Tánzos]*. Kolozsvár: Kriza János Ethnographic Society, 2019, pp. 305–320 [in Hungarian].
8. KÉSZ, Margit, Barnabás KÉSZ. *A nagydobronyi viselet jellemzése Zorkóczy Miklósné népi iparművész jegyzetében [A Description of the Traditional Costume of Velyka Dobron in the Notes of Folk Applied Artist Miklós Zorkóczy]*. *Beregszász: Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College*, 2021 [in Hungarian].
9. KISS, Nóra. “Krisztus se evett kopasz asztalról, neki is megterítették”. Zalai és somogyi szőttes lakástextíliák [“Even Christ was served at a properly set table”: Woven Home Textiles from Zala and Somohy]. *Zalai Múzeum [Zala Museum]*, 2019, pp. 229–250 [in Hungarian].
10. KOVÁCS, Elemér. A beregi szőttes újjászületése [The Revival of Berehove Weaving]. *Kárpát Infó [Carpathian Info]*, 2007, szeptember [September] 19, évf. [vol.] 11., szám. [no.] 38 [in Hungarian].

11. PETŐ, Lilla. A Komatál hagyománya Pest Megyében [The Tradition of the *Komatál* [Food Basket] in Pest County. *Szín* [Color], 2019, évf. [vol.] 24, szám. [no.] 3 [in Hungarian].

12. UJVÁRI, Mária. Néprajzi textíliák tárolása, konzerválása és kiállítása [Storage, Conservation, and exhibition of ethnographic textiles]. In: Petronella KOVÁCS, ed. *ISIS. Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek* [ISIS. Transylvanian Hungarian Conservator Booklets]. 4. Székelyudvarhely: Haáz Rezső Museum, 2004, no. 4, pp. 57–62 [in Hungarian].

Конфлікт інтересів

Авторка не має потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї статті.

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

Отримано / Received 19.02.2026

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 18.05.2026

Опубліковано / Published 26.05.2026